Vénétia Cottas, *Le théâtre à Byzance. Paris, librairie orientaliste Paul Geuthner, 1931, 8°, pp. 290.*

Περὶ τοῦ ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον ἔργον μου ἐδημοσίευσε βιβλιοκρισίαν ὁ καθηγητὴς τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Πανεπιστημίου κ. Στίλπων Κυριακίδης εἰς τὸν ΙΑ΄. τόμον τοῦ Δελτίου τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας (σελ. 281-284). Εἰς τὴν κρίσιν ταύτην ἐπιθυμῶ νὰ παρατηρήσω τὰ ἑξῆς.

Ἡ περὶ ἧς πρόκειται βιβλιοκρισία παραδόξως δὲν ἔθιξε τὸ θέμα τοῦ κριθέντος βιβλίου καὶ τὸ κύριον ἀντικείμενον τῆς ἐρεύνης του. Διὰ τοῦτο ὁ ἀναγνώστης αὐτῆς ματαίως θὰ ἀναζητήσῃ συνοπτικὴν ἀπόδοσιν τῶν βασικῶν ἀπόψεων καὶ συμπερασμάτων τοῦ βιβλίου, ὅπως ματαίως πρὸ πάντων θὰ ἀναζητήσῃ τὰ κύρια σημεῖα τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὁ κριτὴς εἶχε τυχὸν ἐπιφυλάξεις ἢ καὶ διεφώνει βασικῶς. Εἰς τὴν ἐν λόγῳ κριτικήν, ὡς εἶπον, δὲν λαμβάνεται καθόλου ὑπ' ὄψιν τὸ κυρίως θέμα τοῦ βιβλίου, οὐδ' αἱ ἐν αὐτῷ ἔρευναι περὶ θρησκευτικοῦ θεάτρου, ὑμνογραφίας, ὑμνολογίας, ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἐν γένει βυζαντινῆς φιλολογίας, ἀλλ' ἡ κριτικὴ ἐξαντλεῖται εἰς λεπτομερειακὰς παρατηρήσεις εἰς μερικὰς εἰσαγωγικὰς σελίδας τοῦ βιβλίου, εἰς τὰς ὁποίας ἀναφέρονται λαϊκαί τινες ἑορταὶ καὶ ἔθιμα μὲ τὸν σκοπὸν ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἀποδείξωσι τὴν δύναμιν τῆς παραδόσεως κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ὑποδείξωσιν αὐτὴν ὡς τὸν κρίκον τὸν συνδέσαντα τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους πρὸς τὸ παρελθόν [1].

Καὶ κατὰ πόσον μὲν τοιαύτη βιβλιοκρισία, περιοριζομένη εἰς ἐπὶ μέρους παρατηρήσεις — τῶν ὁποίων ἄλλωστε τὴν βαρύτητα θὰ ἴδωμεν ἀμέσως κατωτέρω — ἐπὶ τῶν σελίδων 23-76 τοῦ βιβλίου καὶ ἀγνοήσασα συστηματικῶς τὰς ὑπολοίπους ὑπερδιακοσίας αὐτοῦ σελίδας, ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς ἀξιώσεις τῶν ἀναγνωστῶν τῆς «Λαογραφίας» δὲν εἶνε βέβαιον· ἀντιθέτως εἶνε βέβαιον ὅτι προδίδει αὕτη ἀνεπάρκειαν περὶ τὴν κατανόησιν, διὰ τὴν ὁποίαν ὅμως δὲν εἶνε ὑπεύθυνον τὸ κρινόμενον βιβλίον.

Καὶ νῦν ἂς ἐξετάσωμεν τὰς παρατηρήσεις τοῦ κριτοῦ.

Ἡ παρατήρησίς του ὅτι «ἡ συγγραφεὺς ἐλέγχεται ἔχουσα στοιχειώδη ἄγνοιαν τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων», διότι λέγει ὅτι τὰ «Ρουσάλια συνεχωνεύθησαν μὲ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα», ἐνῷ ὀρθὸν θὰ ἦτο νὰ λεχθῇ, κατὰ τὸν κριτήν, μὲ τὴν ἑορτὴν τῆς Πεντηκοστῆς, ἐπιτρέπει νὰ συναγάγωμεν, ὅτι δὲν ἀγνοεῖ τόσον στοιχειωδῶς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα ἡ συγγραφεὺς ὅσον ἴσως διαφεύγει τὸν κριτὴν ἡ ἀκριβὴς ἔννοια τοῦ γαλλικοῦ κειμένου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀναγράφεται avec les fêtes de Pâques καὶ ὄχι avec la fête de Pâques. Διαφορὰ σημαντική. Καὶ ἡ ἄλλη παρα-

[1] Τίτλοι ὡς «Continuation traditionelle de ces jeux jusqu'à nos jours» καὶ ἄλλοι ἀνάλογοι ὑποδεικνύουσι τὴν αἰτίαν ὑπάρξεως τῶν ἐν λόγῳ σελίδων.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
25/09/2024 07:32:33 EEST - 18.191.174.72

τήρησις, εἰς τὴν ὁποίαν τόσον ἐπιμόνως ὁ κριτὴς ἐπανέρχεται, ὅτι δηλαδὴ ἡ συγγραφεὺς δὲν ἔχει σαφῆ ἰδέαν τῆς διαφορᾶς μεταξὺ μίμων καὶ παντομίμων, μεταξὺ mime καὶ bouffon, διότι ὀνομάζει ἁβροκόμας καὶ ἀκερσεκόμας τοὺς μίμους (mimes), ἐνῷ εἶνε παντόμιμοι καὶ ὄχι μῖμοι, δὲν ἀποδεικνύει μὲν βέβαια τὴν ὑπὸ τοῦ κριτοῦ ὑποστηριζομένην σύγχυσιν, πάντως ὅμως ἐπιτρέπει τὴν βάσιμον ὑπόνοιαν, ὅτι οὗτος ἐκλαμβάνει τὸν ὅρον mime ὡς ἀποδίδοντα ἀποκλειστικῶς τὸν ἀρχαῖον μῖμον, ἐνῷ δι' αὐτοῦ εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν, ὡς γνωστόν, ἀποδίδεται ὁ παντόμιμος [1].

Καὶ νῦν, ἀφοῦ ἠλέγχθησαν αἱ παρατηρήσεις αὐταὶ τοῦ κριτοῦ, αἱ ὁποῖαι ὀφείλονται εἰς ἀτελῆ ὑπ' αὐτοῦ κατανόησιν τῶν γαλλικῶν ἐπιστημονικῶν ὅρων, ἃς ἴδωμεν καί τινας ἄλλας ὀφειλομένας εἰς ἀτελῆ — ἂν μή τι ἄλλο — προσπάθειαν τοῦ κριτοῦ πρὸς κατανόησιν τοῦ γαλλικοῦ κειμένου.

Οὕτως ἡ παρατήρησίς του, ὅτι «εἰς τὴν σελίδα 45 ὑπάρχει σύγχυσις μεταξὺ τῶν θεατρικῶν παραστάσεων τῶν μίμων καὶ τῶν συνήθων παρὰ βυζαντινοῖς διαπομπεύσεων» ἀποδεικνύει ὅτι ὁ κριτὴς δὲν ἀντελήφθη, ὅτι αἱ τελευταῖαι αὗται ἀναφέρονται ἁπλῶς ὡς μία ἐπὶ πλέον ἐκδήλωσις τῆς κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν ἱκανότητος τοῦ αὐτοσχεδιασμοῦ (improvisation).

Τὴν αὐτὴν ἐπίσης πηγὴν τῆς ἀτελοῦς κατανοήσεως τοῦ γαλλικοῦ κειμένου ἔχει ἡ παρατήρησις τοῦ κριτοῦ, ὅτι ὁ ἱστορικὸς Μένανδρος τοῦ ϛ΄ αἰῶνος θεωρεῖται παλαιότερος τοῦ Χρυσοστόμου. Καὶ ὅμως εἰς τὴν ὑποδεικνυομένην ὡς περιέχουσαν τὸ σφάλμα τοῦτο φράσιν τῆς σελίδος 48 ἀναγράφεται ἐπὶ λέξει: «il avait certainement (le mot τραγῳδῶ) acquis du temps de Ménandre sa nouvelle signification, puisque Choricios comme Chrysostome, dans leurs écrits, emploient ce mot dans son nouveau sens», τὸ ὁποῖον σημαίνει, ὅτι, ἐφ' ὅσον ἤδη ὁ Χορίκιος καὶ ἀκόμη καὶ ὁ Χρυσόστομος μεταχειρίζονται τὴν λέξιν «τραγῳδῶ» μὲ τὴν νέαν αὐτὴν σημασίαν, πρέπει φυσικῶς νὰ δεχθῶμεν ὅτι εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Μενάνδρου εἶχε καθιερωθῆ ἡ νέα αὕτη σημασία της.

Τῆς αὐτῆς προελεύσεως εἶνε καὶ ἡ ἄλλη παρατήρησις τοῦ κριτοῦ, ὅτι «ἡ συγγραφεὺς εἰς σ. 48 χαρακτηρίζει τὴν παντόμιμον ὄρχησιν ὡς προϊὸν βυζαντινόν, ἐνῷ εὐθὺς κατωτέρω κάμνει λόγον περὶ τοῦ παντομίμου ὡς τελειοποιηθέντος ἐν Ρώμῃ». Καὶ ὅμως ἡ τόσον ἐπιφανειακὴ αὐτὴ παρατήρησις τοῦ κριτοῦ θὰ ἀπεφεύγετο, ἐὰν δὲν παρέβλεπεν οὗτος τὸ εἰς τὸ ἐν λόγῳ μέρος κατηγορηματικῶς διατυπούμενον, ὅτι ὁ μὲν ἐν Ρώμῃ τελειοποιηθεὶς παντόμιμος συνίστατο εἰς τὴν interprétation du morceau par les gestes, ὁ δὲ ἐν Βυζαντίῳ εἰς ἴδιον

---

[1] Ἄλλωστε, διὰ νὰ προλάβω πᾶσαν παρεξήγησιν, ἀφ' ἧς στιγμῆς τὸ κείμενον εἰσέρχεται εἰς τὸ στάδιον τοῦ παντομίμου, παραθέτω εἰς τὰς λέξεις mime romain, ἢ parties mimiques (ὅρα σ. 37 τοῦ Théâtre) καὶ τὴν ἐπεξήγησιν «dans le sens actuel de ce mot».

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
25/09/2024 07:32:33 EEST - 18.191.174.72

τρόπον, καθ' ὃν l'acteur dansait mimiquement le morceau, οὕτως ὥστε νὰ μὴ ἀποτελῇ κἀμμίαν λογικὴν ἀνακολουθίαν, ὅτι ὁ μὲν παντόμιμος ἐτελειοποιήθη ἐν Ρώμῃ — ὡς τοιοῦτος — ἡ δὲ παντόμιμος ὄρχησις ἐν Βυζαντίῳ.

Ἀλλ' ἐὰν αἱ μέχρι τοῦδε ἐλεγχθεῖσαι παρατηρήσεις τοῦ κριτοῦ ὠφείλοντο εἰς ἀτελῆ ὑπ' αὐτοῦ κατανόησιν τῶν γαλλικῶν ἐπιστημονικῶν ὅρων καὶ τοῦ γαλλικοῦ κειμένου, ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐπιτρέπουσιν ἀτυχῶς τὴν ἐκδοχήν, ὅτι προέρχονται ἐξ ἀκουσίως ἐσφαλμένης ἀντιλήψεως αὐτοῦ. Τοιαύτη εἶνε ἡ συλλογικὴ παρατήρησίς του, ὅτι «ἡ συγγραφεὺς ἀφῆκεν ἀνεκμεταλλεύτους οὐχὶ ἀγνώστους, σαφεῖς καὶ ἀναντιρρήτους περὶ θεάτρου εἰδήσεις», ταύτας μάλιστα δὲν διστάζει καὶ νὰ παραθέσῃ. Ἔκπληκτος ὅμως θὰ διαπιστώσῃ ὁ καλόπιστος ἀναγνώστης, ὅτι αἱ ὑπὸ τοῦ κριτοῦ ὑποδεικνυόμεναι καὶ παρατιθέμεναι πηγαὶ ἔχουσι χρησιμοποιηθῆ ὑπὸ τῆς συγγραφέως καὶ κατὰ περίεργον ἀληθῶς σύμπτωσιν παρετέθησαν καὶ ἐν ἀποσπάσματι εἰς γαλλικὴν μετάφρασιν, ἐντὸς εἰσαγωγικῶν, εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ κείμενον τοῦ κρινομένου βιβλίου (σελ. 40-41), τὸ ὁποῖον ὑποτίθεται ὅτι ἀνέγνωσεν ὁ κριτής, ὅπως ἐπίσης ἐμελετήθησαν καὶ ἐξητάσθησαν ἅπαντες οἱ κανόνες τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου καὶ πολλῶν ἄλλων συνόδων, οἱ σχετιζόμενοι πρὸς τὸ θέατρον, ὡς δεικνύουσι καὶ αἱ σχετικαὶ παραπομπαί[1].

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ περὶ τοῦ θρήνου ἢ ᾄσματος τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς λεγόμενα ὑπὸ τοῦ ἰδίου κριτοῦ (Λαογραφίας σελ. 253), ἔχομεν νὰ ἀπαντήσωμεν, ὅτι ὀλίγη παρακολούθησις τῆς ξένης φιλολογίας θὰ ἔπειθεν αὐτὸν περὶ τῆς σπουδαιότητος τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ὑφ' ἡμῶν ἀνακοινώσεως καὶ ὑποδείξεως τῆς πηγῆς τῶν ἐν λόγῳ ᾀσμάτων, ἥτις πηγὴ τυγχάνει κοινὴ τόσον διὰ τὰ ἐν τῇ ἑλληνικῇ, ὅσον καὶ διὰ τὰ ἐν τῇ λατινικῇ καὶ ἰταλικῇ τοιαῦτα δημώδη τεμάχια[2].

Ἀπὸ τὸν προηγηθέντα ἔλεγχον τῶν παρατηρήσεων τοῦ κριτοῦ ἐπιτρέπεται ἀβίαστον τὸ συμπέρασμα, ὅτι δὲν εἶναι ἄξιον νὰ ἐνδιατρίψωμεν καὶ εἰς τὴν γενικὴν μομφήν, τὴν ὁποίαν οὗτος, εὑρισκόμενος εἰς παντελῆ ἀδυναμίαν νὰ παρακολουθήσῃ καὶ συζητήσῃ τὸ κύριον θέμα τοῦ βιβλίου, προσάπτει, ὅτι δηλαδὴ τὰ πάντα, ᾄσματα, χοροί, θρησκευτικαὶ ἑορταί, τελεταὶ καὶ μοιρολόγια συγχέονται πρὸς θεατρικὰς παραστάσεις, ἐνῷ ἄλλος εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς ἐκθέσεως τῶν τοιούτου εἴδους τελετῶν, σκοπός, ὃν διεῖδον καὶ καθώρισαν

---

[1] Σελ. 14 ἑρμηνεία Βαλσαμῶνος εἰς τὸν 62ον κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ συνόδου. Σελ. 16, ἐπίσης ἑρμηνεία τοῦ ἰδίου εἰς τὸν ἴδιον κανόνα. Εἰς σελ. 27, Βαλσαμῶνος εἰς τὸν 74ον κανόνα. Σελ 41, Ζωναρᾶ εἰς τὸν 51ον κανόνα. Σελ. 111, Βαλσαμῶνος εἰς τὸν 82ον κανόνα. Ἐπίσης βλέπε σελίδας 21, 86 καὶ ἄλλ.

[2] Ὅρα τὰ μαθήματα τοῦ καθηγητοῦ Henri Focillon ἐν Σορβώνῃ κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1932 καὶ Μάρτιον τοῦ 1933.

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
25/09/2024 07:32:33 EEST - 18.191.174.72

σαφῶς ὑπερτριάκοντα ἀπροκατάληπτοι κριτικαὶ τοῦ διεθνοῦς ἐπιστημονικοῦ κόσμου [1]. Κατὰ πόσον δὲ «ἡ ἔλλειψις ἐπιστημονικῆς μεθόδου μειώνει σημαντικώτατα τὴν χρησιμότητα τοῦ βιβλίου» — ὅπως ὁ κριτὴς τῆς Λαογραφίας θέλει νὰ πιστεύσῃ — δύναται νὰ συναχθῇ εὐχερῶς, ὅταν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ βιβλίον ἐτιμήθη δι' ἑνὸς ἐκ τῶν καλυτέρων βραβείων τῆς παρὰ τῇ Σορβώνῃ Ἑταιρείας Ἑλληνικῶν σπουδῶν [2].

ΒΕΝΕΤΙΑ Λ. ΚΩΤΤΑ

Dr Sitsa Karaiskakis, *Das Lehrgedicht Λόγοι διδακτικοὶ τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱὸν von Markos Depharanas 1543. (Λαογραφία τόμ. ΙΑ', σ. 1-66).*

Τοῦ ἀνωτέρω διδακτικοῦ ποιήματος (στίχ. 788), ὅπερ ἐπανεκδίδεται ἤδη ἐπὶ τῇ βάσει κώδικος τοῦ Μονάχου ὑπὸ τῆς ἐκδότιδος, προτάσσονται μακρὰ γερμανιστὶ προλεγόμενα, ἐν οἷς αὕτη πραγματεύεται περὶ τοῦ ὑπ' αὐτῆς χρησιμοποιηθέντος κώδικος, ὡς καὶ περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ ποιητοῦ, συγκρίνουσα στίχους τοῦ ἐκδιδομένου ποιήματος πρὸς ἄλλα συγγενῆ κείμενα. Μετὰ τὸν πρόλογον καταχωρίζεται κατάλογος τῶν ἔργων, ἅτινα συνεβουλεύθη, ἐν τέλει δὲ τοῦ κειμένου πίναξ τῶν ἐν τῷ ὑπομνήματι συζητουμένων λέξεων.

Τὸ κείμενον, ὅπερ συνοδεύουν πλούσιαι ὑποσημειώσεις γραμματικαί, κριτικαὶ καὶ ἑρμηνευτικαί, ἐπίσης γερμανιστί, ἔχει μετὰ προσοχῆς ἐκδοθῆ, καίτοι ὁ ἀναγνώστης θ' ἀπῄτει προσοχὴν μεγαλυτέραν ὡς πρὸς τὸν τονισμὸν καὶ καθόλου τὴν ὀρθογραφίαν πολλῶν λέξεων. Τοῦτο, ἐννοεῖται, δὲν μειώνει τὸν δίκαιον ἔπαινον διὰ τὴν εὐσυνείδητον ἔκδοσιν, διὰ τὴν ὁποίαν ὀφείλονται χάριτες εἰς τὸν διδάκτορα Καραϊσκάκι.

Καὶ ἔχει μὲν καθόλου ἐπιτύχει κατὰ τὴν ἔκδοσιν ἡ ἐκδότις, διέλαθον ὅμως τὴν προσοχήν της καί τινα, εἰς μερικὰ δ' ἐξ αὐτῶν ἃς ἐπιτραπῇ νὰ ἐπι-

---

[1] Τῶν καθηγητῶν Πανεπιστημίου: L. Bréhier Revue des Etudes anciennes, Paris, τόμ. 34, 3, σελ. 339 κέ. Ἐπίσης τοῦ ἰδίου, Journal des Savants 8, σελ. 249-260. N. Jorga, Revue historique du sud-est européen, Bucarest, Juill.-Sept. 1932. G. Cohen, Nouvelles Littéraires, 4 Juin 1932, Paris. J. Ebersolt, Revue des Etudes grecques, Paris 1932, σελ. 425-426. N. Bănescu, Revue de l'Est et du Sud-est, Paris N° 3-4 1933. L. Cataudella, Athenaeum Pavia, Janvier 1932. Pierre Waltz, L'Acropole, Paris 1932, σελ. 234-237. A. Salac', Archiv orientalni, Prague, τεῦχ. VI, 1, σελ. 311-312. R. Cantarella, prof. Napoli, Dionyso Siracusa III, 5-6 1933. R. Draguet, Revue belge de philosophie et d'histoire XII $^1/_2$, καὶ ἄλλων.

[2] Πρβλ. τὰ πρακτικὰ τῆς ἀπονομῆς τοῦ βραβείου ἐν Revue des Etudes grecques, τόμ. 46 (1933).

Institutional Repository - Library & Information Centre - University of Thessaly
25/09/2024 07:32:33 EEST - 18.191.174.72